

Забезпеченню можливостей для професійного розвитку вчителів математики, що вже працюють в позашкільних закладах сприятиме організація семінарів, тренінгів та конференцій, спрямованих на вдосконалення навичок у викладанні математики в позашкільному середовищі [2].

Встановлення партнерських зв'язків між вищими навчальними закладами та закладами позашкільної освіти сприятиме обміну досвідом, впровадженню нових методик та взаємна підтримка в процесі підготовки майбутніх учителів математики до професійної діяльності в закладах позашкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. Київ, 2008. 44с.
2. Клязьмін Р. І. Особливості організації гурткової роботи з математики в позашкільних закладах освіти. *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка*; редкол.: Т. М. Барболіна (голов. ред.) та ін. Полтава: Астроя, 2022. С. 161–163.
3. Козирод О., Титаренко В. Вітчизняний досвід діяльності закладів позашкільної освіти з науково-технічної творчості учнів. *Українська професійна освіта: науковий журнал*. Вип. 8, 2020. С. 19–28.
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання. *Іноватика у вихованні: зб. наук. пр. Рівненського держ. гуманітарного ун-ту*. Рівне : РДГУ, 2015. Вип. 1. С. 14–24.
5. Сущенко Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Запорізький ін-т удосконалення вчителів. Запоріжжя, 1993. 332 с.

Всеволод ЛАНІН

ЗАСНУВАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КОЛЕГІУМУ В КОНТЕКСТІ ОСЕРЕДКІВ ПРОСВІТИ І КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ XVIII СТОЛІТТЯ

За більш ніж 30 років незалежності України активізувалася проблема у дослідженні питань заснування та діяльності навчальних закладів вищої освіти в Лівобережній Україні, а саме Чернігівського, Харківського, Київського та Переяславського колегіумів. Задля ретельного дослідження цього питання, необхідно «повернутися» у XVIII століття. Друга половина XVII та початок XVIII ст. ознаменовані масштабними змінами у сфері освіти – в цей час створено розгалужену структуру початкових навчальних закладів, сформовано систему спеціальної професійної освіти, сформувалися засади вищого рівня вітчизняної освіти. Значний вплив на це мали російська та європейська культури (поряд з братськими та приходськими православними школами співіснували уніатські, єзуїтські й протестантські) [6].

Зазначимо, що раніше до цього, освітні послуги надавали парафіяльні школи, діяльність яких підтримувалася козацькою старшиною та духовенством. Єдиної освітньої програми для закладів початкової, середньої та вищої освіти не існувало, оскільки вони створювались за ініціативи представників різних верств населення.

Початкова освіта була представлена церковно-парафіяльними школами, де наставниками виступали дяки. Основною метою цих шкіл було християнське виховання, виховання особи у душі істинного християнина. Початкові школи ставили перед собою головним завданням навчити дітей читати та розуміти прочитане. Однак, попри це, вміння каліграфічного письма не вважалося необхідним, тому учні опановували лише навички спрощених символів і спрощеного письма.

Унікальним явищем, на наш погляд, в освітній системі, особливо на Лівобережжі та Слобожанщині, була діяльність мандрівних учителів – дяків, студентів академій, які під час своїх канікул мандрували Україною. Багато з них вже не поверталися до своїх навчальних закладів, залишившись у парафіяльних школах, де згодом, почали навчати дітей, а також наймалися приватними вчителями. Водночас слід зазначити, що історія заснування Чернігівського колегіуму значно відрізняється від історії зародження Харківського та Переяславського. Перше, що необхідно згадати, це рік утворення – 1721(згідно зі «Духовним регламентом», того ж таки 1721 року), згідно з яким архієрейська кафедра зобов'язувалася створювати школи для навчання дітей духовенства, тоді як Чернігівський колегіум, заснований на початку XVIII століття, за ініціативи чернігівського архієпископа, ще задовго до вищезгаданого акту 1721 року [6].

Колегіум виник у період, коли Гетьманщина ще мала широкої автономії, зокрема, й у церковній сфері. Історія виникнення Чернігівського колегіуму відображає відносну самостійність та автономність українського духовенств (знаходячись із 1686 року під юрисдикцією патріарха Московського та всієї Русі) у прийнятті важливих рішень. Однак, необхідно загадати те, що тодішній патріарх Адріан був консервативним у своїх поглядах та діях, відповідно, не підтримував реформи Петра I. Згодом, 16 жовтня 1700 року патріарх помирає. Іоанн Максимович розуміє, що зараз найсприятливіший момент, якого, можливо, вже не буде, починає прикладати максимум зусиль для того, щоб в Чернігові відкрився колегіум [3].

Становлення Чернігівського колегіуму, як навчальної установи, тривало кілька років. З 1700 року збільшилася кількість класів – до 1705 року вже було започатковано чотири класи: три граматичні, далі поетики, і так далі. Із переходом вихованців на вищий рівень можна було перейти до наступного класу.

У будівництві колегіуму брав активну участь Гетьман Війська Запорізького Іван Мазепа, надаючи підтримку як фінансову, так і юридичну. Слідом почалося спорудження приміщень для навчання, а вже згодом розширення класів, яке сприяло тому, що заклад отримав статус колегіуму. Іоанн забезпечив викладацькими кадрами колегіум за рахунок архієреїв, а також матеріальним забезпеченням за рахунок архієрейської казни, майна кафедрального Борисоглібського монастиря й громадських пожертвувань. Начальний заклад отримує назву «Collegium Archiepiscopo Maximowitano Chernihowia» (Архієпископо-Максимовичівським Чернігівським) [5].

Заснувавши колегіум, архієпископ Іоанн, розгортає бурхливу літературну та видавничу діяльність у його стінах. У 1705 році у співавторстві архієпископа Максимовича і префекта Стаховського й інших наставників вийшло три книги від імені Чернігівського колегіуму. Це збірник «Зерцало от писанія Божественнаго», один із примірників був подарований Івану Мазепі, інше видання з такою ж назвою було присвячене генеральному судді Василю Кочубею. Пізніше, в цьому році світ побачив віршований перероблений переклад «Алфавит собранный рифмами сложенный», присвятили царевичу Олексію. У 1707 році друком вийшов твір «Богородице, Дево», у 1709 році – Молитва «Отче, наш, на седьм богомыслей расположенная», а також віршований – «Осм блаженств евангельских», 1710 р. – «Синаксар» про перемогу над шведами під Полтавою. А також перекладні: «Феатрон или позор нравоучительный» (1708 рік), переклад книги римського каноніка Амвросія Мерліана «Theatrum politicum» (1655 рік), «Царский путь креста Господня» (1709 рік), переклад католицького богослова Бенедикта Хефтена «Regia Via crucis» (1635 рік), переклад книги протестантського богослова Йогана Герхарда «Meditationes sacra» (1627 рік), переклад єзуїтського письменника Єремії Дрекеля «Heliotropium» (1627 рік). Таким чином, вже в перші роки свого існування колегіум завдяки зусиллям Іоанна Максимовича, перетворився на центр просвіти та культури в Лівобережній Україні [1].

Іоанн не втрачав нагоди приурочити до тієї чи іншої події випуск книги. Це були збірники, які містили як прозові, так і віршовані твори, як оригінальні, так і авторизовані переклади. Твори, видані колегіумом, переклади праць європейських письменників, богословів, над якими працював Іоанн Максимович, залишили помітне відображення у літературі XVIII ст., й нині займають вагоме місце серед творів богословської літератури [2].

Згодом, через поступову ліквідацію автономії Гетьманщини та створенням Синоду, який контролював все релігійне життя, зокрема і розвиток освіти, прерогатива заснування навчальних закладів перейшла до цього централізованого органу. Засновниками та викладачами у них, зазвичай, були українці. Перші школи, засновані у Ростові, Смоленську, Тобольську, на відміну від Чернігівського колегіуму, проіснували недовго. Із прийняттям «Духовного регламенту» почався більш інтенсивний процес створення єпископських шкіл українцями. Проте здійснювався він зі значними труднощами, особливо, після смерті Петра I. Найбільшого розвитку досяг Харківський колегіум. Лише починаючи з 30-х років XVIII ст. створення та діяльність духовних семінарій (як стали називатися ці школи) набули системного та стабільного характеру. Ця мережа навчальних закладів, заснованих переважно українцями, відіграла велику роль у розповсюдженні освіти та культури. [4, с. 784].

Таким чином, в Україні у другій половині XVII–XVIII ст. склалася багаторівнева система освіти, завдяки якій зростає рівень освіченості різних верств населення, а разом із цим і значущість національної культури в системі європейської культури. Навчальні заклади як осередки розвитку склали фундамент вищої освіти в Україні, сприяли формуванню світоглядних орієнтирів сучасників, засвоєнню та укоріненню прогресивної світової суспільної думки, посиленню значущості національних досягнень.

Діяльність Чернігівського колегіуму України та його функціонування протягом всього століття, слугували взірцем та прикладом для наслідування у сфері просвітництва в тодішній Гетьманщині, а згодом і на українських землях у складі Російської імперії. Колегіум відіграв важливу роль у становленні вищої педагогічної освіти. Педагогічні ідеї його засновників Л. Барановича, І. Максимовича, А. Стаховського, І. Галятівського увійшли до скарбниці педагогічної думки і заклали підвалини вищої освіти. Завдяки принципам своєї організації колегіум відповідав рівням усіх західноєвропейських колегіумів та університетів того часу. Чернігівський колегіум належить до перших навчальних закладів, які випускали педагогів, він став однією із провідних духовних шкіл на українських землях, здобувши популярність не лише на місцевому рівні, але й далеко за межами своєї території.

Список використаних джерел

1. Бочкарь А., архім. Арсеній «Митрополит Іоанн Тобольський», режим доступу: <https://parafia.org.ua/biblioteka/zhyttya-svyatyh-i-podvyzhyki/mytropolyt-ivan-maksymovych>
2. Половець В. М. Іоанн Максимович: Соціальні аспекти творчості (1651 – 1715), режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Polovets_Volodymyr/Ioann_Maksymovych_sotsialni_aspekty_tvo_rchosti_1651__1715.pdf
3. Святитель Іоанн (Максимович), митрополит Тобольський (1715), режим доступу: https://web.archive.org/web/20131220190543/http://www.orthodox.cn.ua/podvyzhyky/svjatyt_eli/67-ioanntobolskij.html
4. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум / Енциклопедія історії України: у 10 томах / редакційна колегія: В. А. Смолій (голова) та інші; Інститут історії України НАН України. Київ. Наукова думка, 2013. т. 10, 784 с.

5. Травкіна О.І. «Меценатство гетьмана Івана Мазепи в Чернігові», режим доступу: http://zemlyaivoloya.net/news/metsenatstvo_getmana_ivana_mazepi_chernigovi.html

6. Система освіти в Україні другої половини XVII-XVIII ст., режим доступу: https://pidru4niki.com/1494051157023/kulturologiya/sistema_osviti_ukrayini_drugoyi_polovini_hvii-xviii

Вікторія САРАНЧА

АДАПТИВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Умови сьогодення, а саме – повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану внесли свої корективи, фактично, у всі сфери суспільного життя. Звісно, вони не оминули й систему вищої освіти, яка була змушена адаптуватися до функціонування в контексті викликів війни. Серед них: знищення інфраструктури закладів вищої освіти, скорочення фінансування вищої освіти, втрата кадрового потенціалу, відтік українських та іноземних студентів із ЗВО, забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.

Досвід віддаленої роботи під час пандемії Covid-19 сприяв кращій адаптації та швидкому переходу систему освіти на онлайн-навчання при введенні воєнного стану. Студенти та викладачі перебувають у різних місцях та умовах. Хтось перебуває в окупації, хтось за кордоном, хтось боронить країну в лавах ЗСУ.

Варто звернути також увагу на психічний стан суб'єктів навчального процесу. Викладачі та студенти зараз перебувають у стані наростаючої тривоги, а в деяких випадках і депресії через постійне хвилювання, безробіття, смерть близької людини, переїзд з постійного місця проживання тощо.

Зазначимо, що стрес, викликаний війною, відрізняється від повсякденного, оскільки, здебільшого він перевищує нашу здатність адаптуватися та змінюватися [1].

Ефективність функціонування системи освіти на всіх рівнях залежить від рівня адаптивності окремих її елементів та суб'єктів.

Більшість науковців зараз вказують на важливість вивчення проблеми адаптації людини до трансформаційних змін, особливо тих, які викликані глобальними форс-мажорними обставинами, у нашому випадку – в екстремальних умовах війни.

Слід зазначити, що недостатня адаптація, стресор, що перевищує наявні у людини адаптаційні можливості, призводить до зниження ефективності її діяльності та розвитку різноманітних психічних розладів. З цієї точки зору проблемам адаптації, управління адаптацією, адаптаційним процесом і адаптаційною здатністю, особливо індивідуальною, приділяють все більше уваги в сучасній науці.

Ефективність адаптації людини пов'язується з такими поняттями як адаптивність та адаптаційні можливості.

Адаптивність – це природжена та набута здатність до адаптації, тобто пристосування до всієї багатоманітності життя при будь-яких умовах (В. І. Гарбузов).

Адаптаційні можливості – це ті якості, які забезпечують цю здатність. Адаптивність в контексті освіти тлумачать як можливість пристосування, узгодження процесу навчання, враховуючи вибір темпу навчання, діагностику досягнутого рівня опанування матеріалу, надання щонайширшого діапазону різноманітних засобів для навчання, що робило б його придатним для більш широкого контингенту користувачів [2, с. 134].

Слід зосередити увагу й на тому, що адаптація – це двосторонній процес: людина не тільки сама пристосовується до нових обставин, а й пристосовує середовище до власних потреб, створює певну систему життєзабезпечення.